

Іванова Т.В.,

д.держ.упр., професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Академії муніципального управління;

Орлатий М.К.,

д.е.н., професор,
професор кафедри регіонального управління,
місцевого самоврядування та управління містом;

Кризіна Н.П.,

д.е.н., доцент,
професор кафедри регіонального управління,
місцевого самоврядування та управління містом,
Національна академія державного управління при
президентові України;

Мариненко В.О.,

к.держ.упр.,
завідувач сектору екології Голосіївської районної в місті
Києві державної адміністрації

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

В статті дана характеристика природних ресурсів України. Проаналізовано розробку, використання та господарську діяльність в регіонах. Дано визначення та характеристика “сталій розвиток” та екологічна ситуація в Україні.

В статье дана характеристика природных ресурсов Украины. Проанализирована разработка, использование и хозяйственная деятельность в регионах. Дано определение и характеристика “стабильного развития” и экологической ситуации в Украине.

The article is devoted the description of natural resources of Ukraine. Are analysed development, use and economic activity in regions. The decision and description of “stable development” and ecological situation in Ukraine is given.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Забезпечення конституційного права громадян України на сприятливе навколишнє середовище стає найважливішим завданням держави, органів місцевого самоврядування, всього суспільства в цілому. Україна – одна з найбільших держав світу. Вона займає в Європі друге (після Росії) місце за територією – 603,7 км². Її природні ресурси значні і різноманітні, відносно добре вивчені, інтенсивно розробляються і використовуються у господарській діяльності.

Унаслідок серйозного погіршення екологічної ситуації забезпечення конституційного права громадян на сприятливе навколишнє природне середовище стає найважливішим завданням органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суспільства в цілому.

Екологічна проблема є актуальною для всіх рівнів організації публічної влади в Україні – державного, регіонального і місцевого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення досліджуваної проблеми. Проблеми формування ресурсного потенціалу територій ґрунтовно досліджені у наукових працях Т. Іванової, А. Лісового, О. Мордвінова, О. Павлова, М. Талавирі, В. Терещенка, М. Хвесика та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячується стаття: проведений аналіз свідчить, що незважаючи на досить вагомий систему знань в дослідженні природних ресурсів на регіональному рівні, невирішеними залишаються питання комплексного системного підходу щодо вивчення цієї проблеми в сучасних умовах.

Формування мети (постановка завдання). Метою статті є аналіз природних ресурсів, сталого розвитку, екологічного стану у регіонах України. Крім того дати визначення природних ресурсів; проаналізувати “сталий розвиток” в Україні; проаналізувати розробку, використання природних ресурсів в регіонах України; зробити висновки та дати рекомендації з розвитку та охорони довкілля.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів дослідження. Природні ресурси (ПР) – сукупність об’єктів і систем живої і неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину, які використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини і суспільства [1].

Під природними ресурсами розуміють тіла і сили природи, які використовуються і можуть бути використані людиною. ПР класифікують за різними критеріями: за приналежністю до тих чи інших компонентів природи (мінеральні, кліматичні, лісові, водні тощо); можливістю відтворення в процесі використання – на вичерпні (поновлювальні й непоновлювальні ПР) і невичерпні та ін.

Охорона і раціональне використання природних ресурсів в Україні регулюються чинним законодавством, де визначено, що – це земля, у тому числі ґрунт, ліси та інша рослинність; надра; води, у тому числі підземні; тваринний та рослинний світ; ландшафти; атмосферне повітря; сонячна енергія, екосистеми; території, що особливо охороняються та інші природні комплекси [2].

Останнім часом з’явився новий термін “сталий розвиток”. Він набув широкого поширення в світі після Конференції Організації Об’єднаних Націй з проблем навколишнього природного середовища і розвитку, яка відбулась у липні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро на рівні керівників держав і урядів [3].

Сталий розвиток – це узгодження між збереженням довкілля та соціально-економічним розвитком суспільства, коли задоволення потреб теперішніх поколінь не повинне ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Ключова ідея сталого розвитку

полягає в динамічній та збалансованій єдності екології, економіки та соціальної сфери з пріоритетом екологічної складової. Тому кожне рішення державної або місцевої влади має бути зваженим з точки зору його екологічних наслідків, у чому й полягає суть екологічної складової сталого розвитку. Її реалізація передбачає проведення політики екологізації економіки країни в цілому і кожного населеного пункту зокрема.

За останні десятиліття зросло руйнування навколишнього природного середовища під впливом техногенної діяльності. Відбуваються глобальні зміни у природі (виснаження озонового шару, нарощування “парникового ефекту” і погрозливе потепління клімату, вирубування лісів і виснаження ґрунтів, руйнування екосистем у результаті забруднення землі, води, повітря токсичними хімічними й радіоактивними речовинами, швидке скорочення біологічного розмаїття та ін.) виявило їх тісний зв’язок з характером сучасного розвитку цивілізації, а саме: без належного врахування реальної небезпеки порушення раціонального балансу основних складових, що являють процес життєдіяльності населення – економіки, соціального становища людей та їхнього духовного світу, а також природного середовища як основи життя.

Академік В.П. Кухар, вважає, що сталий розвиток – це розвиток, що само-підтримується, це ідеологія розумної і обґрунтованої діяльності людини, що живе у злагоді з природою, та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням [4].

Якщо розглядати взаємозв’язки між виробництвом і населенням, з одного боку, і природним середовищем – з іншого, то можна також використати вислів “гармонійний розвиток”. Цей вислів походить від відомого постулату про необхідність жити в “гармонії з природою”. Таким чином сталий (гармонійний, збалансований) розвиток – це розвиток, що забезпечує певний тип рівноваги, тобто баланс між соціально-економічними та природними його складовими [5].

В сучасних умовах серед основних складових ресурсного потенціалу регіону чільне місце займає природний потенціал – це сукупність природно-ресурсного капіталу (матеріальні цінності та їх запаси і ресурси), а також умови навколишнього природного середовища (атмосферне повітря, земельні та водні ресурси, корисні копалини, рослинний і тваринний світ тощо).

Охорона та використання природних ресурсів є однією з найважливіших проблем, які вирішують органи місцевого самоврядування на своїх територіях. Це пов’язано насамперед зі збільшенням кількості і масштабністю самих екологічних проблем, усвідомленням їх впливу на стан здоров’я людей, з негативними змінами у водному та повітряному басейнах та іншими несприятливими процесами, що відбуваються в довкіллі й негативно позначаються на якості життя населення.

Вітчизняний вчений О.І. Дацій вважає, що використання природних ресурсів повинно стати найважливішим джерелом отримання засобів для

структурного реформування економіки, її якісного вдосконалення. Об'єктивне виснаження природних ресурсів зумовлює необхідність їх ефективного використання і більш глибокої промислової переробки [6].

Динаміка основних показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та витрат на природоохоронні заходи, що наведена нижче, свідчить про пом'якшення екологічної безпеки природного довкілля як життєво важливого середовища для існування людини та складової національної безпеки України.

Охорона атмосферного повітря. Найбільш гострою природоохоронною проблемою в Україні є розробка і реалізація заходів з попередження забруднення атмосферного повітря та усунення його наслідків.

Останнім часом спостерігається збільшення обсягів викидів в атмосферне повітря речовин, що забруднюють його, від стаціонарних та пересувних джерел. Так, у 2010 р. такі викиди становили 6,7 млн т, що на 0,8 млн т більше, ніж у 2000 р. З розрахунку на 1 км² території країни припадає 11 т викинутих в атмосферу забруднюючих речовин, а на одну особу – 146 кг [7].

У сумарній кількості речовин, що забруднюють повітря, викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, становили відповідно 853 тис. та 8,9 тис. т. Крім цих речовин, в атмосферу в 2010 р. стаціонарними та пересувними джерелами було викинуто 198,2 млн т діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату.

Близько 62% небезпечних речовин, що потрапили у повітря, припадає на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств. Від них в атмосферу надійшло 4,1 млн т забруднюючих речовин, що на 0,2 млн т, або на 5,2%, більше, ніж у 2009 р.

Від роботи двигунів пересувних джерел забруднення у 2010 р. у повітря надійшло 2,6 млн т забруднюючих речовин, що на 31,6 тис. т (на 1,3%) більше, ніж у 2009 р. За обсягом викидів серед транспортних засобів переважають автомобілі, на які у 2010 р. припало 90,9% (2,3 млн т) усіх забруднень, що надійшли від пересувних джерел. Із загальної кількості викидів автотранспорту 74% (1,7 млн т) становлять викиди автомобілів, що перебувають у приватній власності населення. Решта, 52,4 тис. т (2%) – викиди залізничного транспорту, 11,3 тис. т (0,4%) – водного, 11,6 тис. т (0,5%) – авіаційного та 157,4 тис. т (6,2%) – виробничої техніки [7].

Основними токсичними інгредієнтами, якими забруднювалось повітря під час експлуатації транспортних засобів та виробничої техніки, у 2010 р. були: оксид вуглецю (1888,1 тис. т, або 74,1%), діоксид азоту (293,2 тис. т, або 11,5%), неметанові леткі органічні сполуки (293,3 тис. т, або 11,5%), сажа (32,4 тис. т, або 1,3%), діоксид сірки (28,9 тис. т, або 1,1%). Решта викидів припало на оксид азоту, метан, бенз(а)пірен та аміак (10,5 тис. т, або 0,5%).

Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення з розрахунку на 1 км² території країни у 2010 р. становить 6,8 т шкідливих

речовин, а на душу населення – 90,1 кг. Проте в окремих регіонах ці показники значно перевищують середній рівень по країні. Зокрема, у Донецькій області обсяги викидів з розрахунку на 1 км² були більшими у 7,6 раза, а на душу населення – у 3,4 раза, Дніпропетровській – відповідно у 4,3 та 3,1, Луганській – у 2,8 та 2,5, Івано-Франківській – у 1,8 та 1,4 раза. Підприємствами м. Києва з розрахунку на 1 км² території було викинуто 34,3 т забруднюючих речовин, що перевищило середній показник по країні у 5 разів.

Порівняно з попереднім роком збільшення шкідливих викидів в атмосферу відмічалось у 17 регіонах країни, але найсуттєвіше – в Автономній Республіці Крим (на 6 тис. т, або на 22,7%), Рівненській (на 3 тис. т, або на 29,7%), Запорізькій (на 36,7 тис. т, або на 20,3%), Дніпропетровській (на 141 тис. т, або на 17,8%), Тернопільській (на 2,2 тис. т, або на 13,6%), Одеській (на 3,3 тис. т, або на 12,7%), Чернігівській (4,4 тис. т, або на 10,3%), Чернівецькій (на 0,3 тис. т, або на 10%), Черкаській (на 5,1 тис. т, або на 9%), Харківській (на 12,4 тис. т, або на 8,9%) областях.

Основними забруднювачами повітря України у 2010 р. були підприємства переробної та добувної промисловості (відповідно 33 та 21% шкідливих викидів) та підприємства – виробники електроенергії, газу і води (39%). Ці підприємства, як правило, не дотримуються технологічного режиму експлуатації пило-, газоочисного устаткування, не виконують завчасно заходів щодо зниження обсягів викидів до нормативного рівня, не впроваджують сучасні технології очищення викидів, не завжди дотримуються санітарно-захисних зон між промисловими та житловими зонами тощо.

Охорона водних ресурсів. Нині в Україні налічується 63119 річок, з них дев'ять великих, 81 – середня і 63029 – малих, серед них найбільші – Дніпро, Південний Буг, Дністер, Сіверський Донець, Десна, Західний Буг, Тиса, Прип'ять, Дунай; 27 лиманів, найбільші з них – Дніпровський, Утлюцький, Дністровський, Кундук, Молочний, Бузький, Тилігульський; майже 20 тис. озер, найбільші з них – Ялпуг, Кагул, Кугурлуй, Сасик, Катлабуг, а також 944 водосховища, які мають об'єм води 1 млн м³ [7].

До найбільш посушливих регіонів належать такі області: Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Херсонська та Автономна Республіка Крим; до нормально забезпечених регіонів – Вінницька, Волинська, Житомирська, Київська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька та Черкаська; до найбільш зволених – Закарпатська, Івано-Франківська та Чернігівська області.

В Україні, у 2010 р. з природних водних об'єктів було забрано 14,8 млрд м³ води (13,9 млрд м³ прісної та 0,9 млрд м³ морської), що на 2,5% більше порівняно з 2009 р. При транспортуванні втрачено 15% (2,2 млрд м³) забраної води.

Водокористувачами спожито 9,8 млрд м³ води, що на 0,3 млрд м³, або на 3,2%, більше порівняно з 2009 р. Зокрема, на виробничі потреби підприємств у 2010 р. припало 56% (5,5 млрд м³) всієї використаної води, на побутово-питні потреби – 20% (1,9 млрд м³), зрошення – 14% (1,4 млрд м³), ставково-рибне господарство – 8% (0,8 млрд м³), на сільськогосподарське водопостачання та інші потреби – 2% (0,2 млрд м³).

Збільшення використання води відбулося за рахунок зростання її витрат на виробничі потреби (на 0,4 млрд м³, або на 7%) та ставково-рибне господарство (на 27 млн м³, або на 3,6%). Водночас зменшилися обсяги використаної води на сільськогосподарські потреби (на 15 млн м³, або на 7,4%), зрошення (на 34 млн м³, або на 2,4%), побутово-питні потреби (на 39 млн м³, або на 2%).

Потреби промисловості задовольнялися також шляхом залучення води в оборотні і повторно-послідовні системи, частка яких у загальному обсязі використання води на виробництво становила 89%. За рахунок цього протягом 2010 р. зекономлено 43,1 млрд м³ свіжої води.

Загальне водовідведення у 2010 р. досягло 8,1 млрд м³, що на 0,4 млрд м³, або на 5,8% більше проти попереднього року.

Скидання забруднених стоків та безповоротний водозабір негативно позначаються на водних ресурсах. Протягом 2010 р. у водойми скинуто 1,7 млрд м³ забруднених стоків, або 22,3% від загального водовідведення у поверхневі водні об'єкти, що на 22 млн м³ (на 1,2%) менше, ніж у 2009 р. Майже 18% забруднених зворотних вод (0,3 млрд м³) надійшли у водойми без будь-якого очищення, що на 15,6% (на 42 млн м³) більше, ніж у 2009 р. Решта 82% (1,4 млрд м³) надійшли у водойми недостатньо очищеними на очисних спорудах, хоча наявна їх потужність (7,4 млрд м³) дозволяла повністю очистити забруднені зворотні води.

У поверхневі водні об'єкти потрапило 1,8 млрд м³ (22,5%) нормативно очищених вод та 4,3 млрд м³ (55,2%) нормативно чистих вод без очищення.

Значного техногенного навантаження у 2010 р. зазнали поверхневі водні об'єкти Автономної Республіки Крим (частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні становила 41%), Кіровоградської (50%), Одеської (48%), Дніпропетровської (40%), Донецької (37%), Сумської (34%), Миколаївської (32%) областей, м. Севастополя (49%).

Земельні ресурси та їх охорона. У Законі України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року” стан земельних ресурсів визнано як близький до критичного; за період проведення земельної реформи [2]. На всій території поширені процеси деградації земель, масштабними є ерозія (58% території), забруднення (20%), підтоплення (12%). Зменшується вміст поживних речовин у ґрунтах, стрімко втрачається гумус.

На початок 2011 р., земельний фонд України становив 60,4 млн га. Значна частка земельної площі (68,9%, або 41,6 млн га) – це сільськогосподарські угіддя, у структурі яких 78,1% (32,5 млн га) припадає

на ріллю. Сільськогосподарська освоєння території досягла 72%, а ступінь розораності земельної площі – 56% [8].

Важливим чинником підвищення продуктивності ґрунтів є їх удобрення. Під урожай 2010 р. сільськогосподарськими підприємствами країни було внесено 1061 тис. т мінеральних добрив (у перерахунку на 100% поживних речовин), що на 19,6% більше, ніж у попередньому році. Мінеральні добрива були внесені на 70% загальної посівної площі сільськогосподарських культур (12,6 млн га), що на 1,1 млн га більше проти 2009 р. Органіки внесено 9,9 млн т (на 5,4% менше, ніж у 2009 р.) на площі 406 тис. га посівів сільськогосподарських культур (або 2,2% від загальної посівної площі). На 1 га посівної площі сільськогосподарських культур у середньому було внесено по 58 кг мінеральних добрив (на 10 кг більше проти 2009 р.) та 0,5 т органічних добрив (на 0,1 т менше).

Площа, на якій було проведено вапнування ґрунтів, скоротилась проти 2009 р. на 14,6 тис. га (на 17%), площа гіпсування зменшилась на 20,2 тис. га (на 82%).

Рослинний світ – це сукупність усіх видів рослин, грибів та утворених ними угруповань. До нього належать лісові ресурси; природна рослинність, що не належить до лісових ресурсів; рослинність сільськогосподарського призначення; лишайники, мохи та водорості.

До об'єктів рослинного світу загальнодержавного значення належать:

а) дикорослі та інтродуковані несільськогосподарського використання судинні рослини, мохоподібні, а також гриби, що утворюють природні рослинні групування:

– внутрішніх морських вод та територіального моря, континентального шельфу та виключної (морської) екологічної зони України;

– поверхневих вод (озер, водосховищ, річок, каналів), що знаходяться і використовуються на території більше як однієї області, а також їх приток усіх порядків;

– природних та біосферних заповідників, національних природних парків, а також заказників, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків – пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;

б) рідкісні, зникаючі і типові природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України;

в) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення у природних умовах, дикорослі та інтродуковані несільськогосподарського використання судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, види яких занесені до Червоної книги України [18].

Охорона лісових ресурсів. Ліс є одним з основних компонентів рослинного світу. Площа лісів та вкритих лісом земель у цілому по Україні за 2010 р. становила 10,6 млн га. Заготівля ліквідної деревини в лісах у 2010 р. досягла 16,1 млн м³. Лісистість території – майже 16%. Частка

вкритих лісовою рослинністю земель у загальній площі території України коливається, зокрема на Поліссі цей показник становить 26,8, у Лісостепу – 13, Степу – 5,3, Криму – 10,4, Карпатах – 42% від загальної площі цих природно-кліматичних зон [7].

На території України розміщені листяні, хвойні та змішані ліси. Основними лісоутворюючими породами на Поліссі є соснові та дубово-соснові, Лісостеповій зоні – грабово-дубові, липово-дубові, Степовій зоні є дубові, у горах Карпат і Криму домінують смерекові, ялицеві, букові та темнохвойні ліси.

У 2010 р. продукції лісового господарства вироблено у фактичних цінах на суму 4097,7 млн грн, що на 959,6 млн грн, або на 30,6%, більше, ніж у 2009 р. Частка продукції лісозаготівель у загальних обсягах продукції лісового господарства досягла 86,1%.

Із загальних обсягів заготовленої деревини лісоматеріали круглі становили 7536 тис. м³ (42%), дров'яна деревина для технологічних потреб – 3944,4 тис. м³ (22%), дрова для опалення – 4102,3 тис. м³ (23%).

У 2010 р. лісогосподарськими підприємствами освоєно 87% обсягів, дозволених для заготівлі та використаних запасів деревини. Ними проводилася заготівля продукції побічного лісового користування та лісових матеріалів. У 2010 р. було заготовлено 5,7 тис. т лісових ягід, 4,2 тис. т очерету, 2,9 тис. т деревних соків, 2,4 тис. т сіна, 474 т грибів, 211 т лікарських рослин, 121 т дикорослих плодів, 23 т горіхів, 14 т деревної зелені, 3 т кори, 647 тис. шт. новорічних ялинок.

Протягом 2010 р. відтворення лісів проведено на 70,1 тис. га земель лісового фонду, що на 13% менше, ніж у 2009 р., з них 56,1 тис. га – садіння і висівання лісу, 14 тис. га – природне поновлення. У вкриті лісом землі переведено 54,8 тис. га лісових культур та ділянок з природним поновленням, що на 14% більше, ніж у 2009 р.

На 1 травня 2010 р. залишок неочищених площ рубок становив 8,1 тис. га, що на 40% більше, ніж у 2009 р., а залишок невивезеної деревини, яка підлягала реалізації, зменшився на 17% і становив 595,1 тис. м³.

Внаслідок незаконних вирубувань дерев і чагарників (11,1 тис. випадків) було заподіяно шкоди лісовому господарству на 50,9 млн грн, знищено та пошкоджено 25,5 тис. м³ деревини (на 11% менше, ніж у 2009 р.).

Площа лісу, пройдена пожежами, в цілому по країні порівняно з попереднім роком зменшилась на 42% і становила 3,7 тис. га, але збитки, заподіяні лісовими пожежами, збільшились на 8% і досягли 26,7 млн грн. Під час пожеж згоріло та пошкоджено 0,3 млн м³ лісу на пні та заготовленої лісової продукції (у 2009 р. – 0,2 млн м³) загальною вартістю 4,9 млн грн (18% від загальної суми збитків).

Частка лісових земель, що зазнали низових пожеж, становила 73,5%, або 2697 га, верхових – 26,3%, або 966 га, підземних – 0,2%, або 5 га. Крім того, пожежами пошкоджено 573 га нелісових земель, віднесених до лісового фонду країни.

Впродовж 2010 р. загинуло 20,9 тис. га лісових насаджень, що на 7,4 тис. га більше проти 2009 р. Основними причинами загибелі лісових насаджень були несприятливі погодні умови (48%, або 10,1 тис. га), хвороби лісу (27%, або 5,6 тис. га), лісові пожежі (15% або 3,1 тис. га), пошкодження шкідливими комахами (6%, або 1,3 тис. га). У 2010 р. в лісах на площі 113 тис. га виявлено нові осередки шкідників і хвороб лісу, з неї 59% припадає на осередки хвороб лісу, по 16% – на осередки хвое- та листогризучих шкідників.

Виконання лісозахисних заходів зі знищення осередків шкідників та хвороб лісу проведено на площі 81,9 тис. га (15% площ лісу, пошкодженого на початок року). Основна частина робіт із захисту лісів від шкідників (68,4 тис. га, або 83,5%) проводилась біологічними препаратами, решта (13,5 тис. га, або 16,5%) – хімічними. В результаті здійснення заходів та під впливом природних факторів ліквідовано осередки шкідників та хвороб лісу на площі 101 тис. га проти 97 тис. га у 2009 р.

Однак на кінець 2010 р. залишилося 557,4 тис. га лісу, пошкодженого шкідниками та хворобами (проти 546,5 тис. га у 2009 р.), або 5,2% від площі лісового фонду. Із загальної ураженої площі лісу 323,1 тис. га пошкоджено хворобами, 148,2 тис. – хвоегрізучими шкідниками, 54,7 тис. – листогризучими, 31,4 тис. га – іншими шкідниками. Понад третину площі лісу, ураженої шкідниками та хворобами (185,3 тис. га), потребує негайних заходів боротьби.

Тваринний світ. Фауна України налічує понад 45 тис. видів, у тому числі комахи – 35 тис., членистоногі (без комах) – 3,4 тис., черви – 3,2 тис., риби та круглороті – 170 видів і підвидів, земноводні – 17 видів, плазуни – 21, птахи – близько 400, ссавці – 108 видів тощо [17].

У 2010 р. в Україні функціонувало 145 розплідників із штучного розведення копитних тварин, в яких утримувалось з метою розведення 1856 особин. На утримання цих розплідників витрачено 2340,6 тис. грн, що на 30 тис. грн менше, ніж у 2009 р. Найбільша кількість копитних тварин налічується у розплідниках зі штучного розведення тварин у Донецькій (372 кабани), Житомирській (48 оленів, 52 кабани), Івано-Франківській (41 муфлон, 62 олені, 47 ланей, 73 кабани), Полтавській (13 оленів, 11 ланей, 103 кабани), Тернопільській (12 ланей, 10 оленів, 105 кабанів, 2 лосі) та Чернігівській (35 оленів, 35 ланей, 73 кабани) областях.

Рибний світ налічує близько 400 видів – від одноклітинних до риб (щука, карась, товстолобик, короп, лящ, сазан, сом, кільки, хамса, ставрида, сардини, тюлька, скумбрія, бичок, судак, кефаль, вобла, тарань, пелінгас, камбала, оселедці, лососеві, осетрові та ін.) і ссавців. Останні представлені в Азовському морі одним видом дельфінів – азовкою [18].

До природних належать природні та біосферні заповідники, національні природні і регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; до штучно створених – ботанічні сади, дендрологічні, зоологічні парки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва. Нині функціонує 45 заповідних території загальнодержавного

значення, з них 17 природних та чотири біосферні заповідники, 175 заказників, 24 природних парки, сім дендропарків [6]. Їх загальна площа становить 1,3 млн га проти 361 тис. га у 1991 р. Найбільша кількість об'єктів природно-заповідного фонду припадає на Автономну Республіку Крим (шість об'єктів загальною площею 63,9 тис. га), Закарпатську, Івано-Франківську (по чотири об'єкти відповідно площею 139,6 тис. та 102,8 тис. га), Волинську, Львівську та Херсонську області (по три об'єкти відповідно площею 91,3 тис., 44,5 тис. та 194,7 тис. га).

Проблема нагромадження, збирання та утилізації відходів – одна з гострих проблем функціонування будь-якого регіону. Відходи виробництва та споживання при їх нагромадженні є джерелом суттєвої екологічної небезпеки.

На підприємствах країни протягом 2010 р. утворилось 419,2 млн т небезпечних виробничих відходів, переважна частина з яких (417,5 млн т, або 99,6%) – відходи IV класу небезпеки, 1,1 млн т, або 0,3% – відходи III класу небезпеки. Відходи I та II класів небезпеки становили відповідно 5 тис. та 506,5 тис. т. Крім того, протягом 2010 р. зібрано 9765,5 тис. т побутових та подібних відходів, з яких 4652,2 тис. т – відходи, що утворились у домогосподарствах [6].

Більшість діючих сміттєзвалищ не відповідають нормам екологічної безпеки та перевантажені. У 2010 р. 2700 сміттєзвалищ не мали паспортизації, 538 потребують рекультивациі, 407 – санації.

Основними утворювачами відходів у 2010 р. були підприємства добувної та переробної промисловості (відповідно 76,9 та 18% відходів). Утворені протягом 2010 р. відходи в основному мали мінеральне походження. Обсяги мінеральних відходів становили 333,8 млн т, або 79,6% від загальної кількості відходів. Серед інших відходів найбільшу кількість становив звичайний осад – 43,4 млн т, або 10,4%.

Понад 90% сумарних обсягів відходів утворилось у Дніпропетровській (282,1 млн т, або 67,3%), Донецькій (563,8 млн т, або 13,5%), Кіровоградській (29,1 млн т, або 7,9%), Луганській (15,8, або 3,8%) областях. Найменше відходів у Закарпатській (0,04% від сумарних обсягів по країні) і Чернівецькій (0,03%) областях та у м. Севастополі (0,03%).

Понад 337,8 млн т відходів, або 80,6% від загальної кількості утворених, розміщено у місцях видалення (99,7% у спеціально відведених місця та об'єктах, 0,3% у місцях неорганізованого зберігання), крім того, 0,2 млн т видалено шляхом спалювання на суші та морі.

Протягом року утилізовано 145,7 млн т відходів, або 34,8% від загальної кількості утворених. Крім того, 0,8 млн т відходів використано у вигляді палива чи іншим чином для отримання енергії.

Станом на 1 січня 2011 р. у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств країни нагромадилось 13,3 млрд т відходів, з них 25,7 тис. т належать до I класу небезпеки, 2,3 млн т – до II, 18,3 млн т – до III, 13246,9 млн т – до IV класу небезпеки.

На території п'яти регіонів зберігається 96% відходів країни, зокрема в Дніпропетровській області 69%, або 9160,1 млн т, Донецькій 19,1%, або 2537,2 млн т, Луганській 5%, або 656,9 млн т, Кіровоградській 1,8%, або 235,1 млн т та Запорізькій 1,1%, або 148 млн т.

Майже 72% відходів I класу небезпеки знаходяться у місцях видалення відходів та на території підприємств у Луганській і Івано-Франківській областях.

Висновки та перспективні напрями подальших досліджень. Екологічна ситуація у регіонах України тісно пов'язана з проблемами, які проявляються у тому, що, з одного боку, внаслідок скорочення виробництва зменшуються викиди шкідливих речовин, а з другого – діючі підприємства намагаються максимально скоротити видатки, спрямовані на природоохоронні заходи.

Необхідно стимулювати розвиток регіонів за допомогою правових, організаційних, наукових, фінансових та інших заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку. Для цього застосовуються такі механізми: адміністративні, економічні, інформаційно-контрольні та громадські, вони спираються переважно на регулятивне екологічне національне й міжнародне законодавство, стандарти і норми.

Перспектива подальшого розвитку спрямована на взаємодію механізмів державного регулювання екологічного розвитку, що ґрунтується на принципах, які забезпечують взаємоузгодженість економічних інтересів органів державної влади та суб'єктів господарювання.

Використані джерела інформації:

1. Антонов А. Л. Роль держави в управлінні природокористуванням і природоохоронною діяльністю / А. Л. Антонов // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2007. – №2 (32). – С. 257–264.
2. Закон України про охорону навколишнього природного середовища: прийнятий 25 чер. 1991 р. № 1264-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
3. Ріо-де-Жанейро. – Йоганнесбург: паростки ноосферогенезу і відповідальності за майбутнє / В. Шевчук, Г. Білявський, Ю. Саталкун, В. Гетьман, В. Навроцький / За ред. В. Я. Шевчука. – К.: Геопринт, 2002. – 118 с.
4. В. П. Кухар. Проблеми України – перехід до сталого розвитку / В. П. Кухар [Електронний ресурс].
5. В.А. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку / В. П. Барановський // Територія. Сталый розвиток. – К., 2004. – № 2.
6. Теорія формування та розподілу ренти / О.І. Дацій // Актуальні проблеми формування рентної політики в сучасних умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 травня 2007 р.: У трьох частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – Ч. 1. – С. 87–95.
7. Довкілля України. Стат. зб. / За ред. Н. С. Власенко; відп. за вип. О. М. Прокопенко. – К.: Держстат. України, 2011. – 205 с.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – 254 с.

Рецензент: Бакуменко В.Д., д.держ.упр., професор.